

Gondolatok a könyvtárban

Szokatlanul nagy érdeklődés mellett ünnepelte az MTA Könyvtára alapításának 175. évfordulóját. A március 19-én megrendezett ünnepi megemlékezésen zsúfolásig megtöltötte a közönség a nagytermet. A rendezvényen részt vett és felszólalt Rockenbauer Zoltán, a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere, köszöntette az intézményt Glatz Ferenc akadémikus, az MTA elnöke. Az ülésen Jakó Zsigmond kolozsvári professzor, az Akadémia tiszteleti tagja tartott előadást, majd Z. Kovács Éva, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke mondott üdvözlő beszédet. Ideérkezett az alkalomra J. W. Evans oxfordi egyetemi tanár, az MTA tiszteleti tagja, aki magyar nyelvű beszédében az alapító Teleki Józsefről emlékezett meg. Rozsondai Marianne, a könyvtár osztályvezetője A könyvkötések mint a könyvtár előtörténetének tanúi címmel tartott előadást.

Mi ezúttal Jakó Zsigmond megemlékezésének közlésével, Murányi Lajos tanulmányával és – Vörösmarty egyik legszebb versétől kölcsönzött cím alatt – a könyvtár néhány régi dolgozójának és hűséges olvasójának gondolataiból adott összeállítással tisztelgünk e nagymúltú intézmény előtt.

„Bejön hozzánk a nagyvilág”

Negyedszázada vettem át az MTA Könyvtár Keleti Gyűjteményének a vezetését, kevéssel azelőtt, hogy a könyvtár fennállásának százötvenéves jubileumát ünnepeltük – egyidejűleg a Keleti Gyűjtemény létrejöttének éppen negyedszázados évfordulójával. Kiváló elődök örökét bízta rám a sors: a gyűjtemény megszervezője, mai alapformáinak kialakítója a turkológus *Rásonyi László* volt, akinek nemrég avatták emléktábláját az ankarai egyetemen, ahol hungarológiát tanított éveken át. Majd a mongolisztika korán elhunyt szellemes alakja, *Bese Lajos* következett, kinek emlékét őrzi a mongol és tibeti fanyomat- és kéziratgyűjtemény, mely az ő irányítása alatt élte a gyarapodás virágkorát. A gyűjtemény létrehozásának gondolata s a szükséges anyagiak megteremtése az Akadémia egykori alelnökének, a szintén mongolista *Ligeti Lajos*nak az érdeme.

Ma már ez természetszerűleg nem az a Keleti Gyűjtemény, ahová annak idején beléptem. Az egy bensőséges, meghitt kicsi könyvtár volt a maga négy teljes állású és két részdíós munkatársával, belesimulva az Akadémia Könyvtárának csöndes, tudós mindennapjaiba. Feldolgoztuk a beérkező könyveket és folyóiratokat, kiszolgáltuk néhány olvasónkat, és figyeltünk a könyvtárban gyakorta dolgozó mestereink beszélgetésére, érezve a megtisztelést, ha minket is bevontak abba. Munka után is sokat voltunk együtt, jártunk hangversenyre, evezni és kirándulni, vagy éppen futballmeccsre. Ma már mindez a múlté, a könyvtár mégis szép és legfőképpen eleven. Gyarapszik. A könyvek, folyóiratok száma megsokszorozódott, ma százszor annyi olvasónk van, mint hajdan. Sokrétű internacionális kapcsolatok kereteiben *Stein Aurél* hagyatékán dolgozunk vagy nemzetközi konferenciákat szervezünk *Kaufmann Dávid*, *Goldziher Ignác* emlékére. Bevallom, büszke vagyok minderre. De büszke vagyok a Keleti Gyűjtemény két sorozatára is, a Keleti Tanulmányok – Oriental Studies és a Budapest Oriental Reprints köteteire, melyekben a hazai orientalisztika kiemelkedő egyéniségei publikálnak, s ahol konferenciaköteteink is megjelennek a közeljövőben. Nagy öröm számomra, hogy megjelent a mongol-mandzsú fanyomatok-kéziratok katalógusa, *Kara György* munkája, s ezzel harminc éve dédelgetett tervünk első kötete látott napvilágot. Követi hamarosan a Kaufmann-gyűjtemény genizáinak katalógusa is.

A világ kitágult számomra a könyvtárban: túl saját szakmámon, itt magam körül látom a hazai és a külföldi orientalisztika termésének javát, különféle irányzatait, s személyesen is legjelesebb képviselőit. A szakmai kiadványokon túl is bejön hozzánk a nagyvilág: jártak itt állam- és kormányfők, miniszterek és a dalai láma, mind tisztelettel adózva *Kőrösi Csoma Sándor*, *Vámbery Ármin*, *Kégl Sándor* vagy *Scheiber Sándor* emlékének.

De a legnagyobb öröm mégis csak az, hogy látom, vannak a magyar keletkutatásnak ígéretes ifjú tehetségei, akik már egy modern tudományt művelnek, s továbbviszik azt, amit a nagy elődök megkezdtek.

Apor Éva

Derűre ború, vagy borúra derű: győzedelmeskedik-e az Akadémia jelmondata?

A 175. évforduló megünneplése, az ünnepi események és kiadványok az élő múlt jegyében zajlottak. Az ünnepek elmúltával azonban újra a gondok kerülnek előtérbe, a napi küzdelem és szolgálat, az országos feladat elvégzése. Alább néhány olyan kérdést villantok föl, amelyek nem feltétlenül az Akadémiai Könyvtárra jellemzők csupán, hanem a könyvtárakat országosan sújtó tényezők.

Az elmúlt évtized az egész vonalon az alulfinanszírozottság jegyében zajlott. Először a források 'mozdultak ki' a könyvtár alól, majd a Bokros-csomag aktívan is aláaknáztta a szellemi nemzeti vagyont. A Trianont követő

időkre emlékeztető módon az Akadémiai Könyvtárnak éveken át egyetlen külföldi könyv megvásárlására sem nyílt lehetősége. (Szerencsére, a cserébe beérkező anyagok tompítani tudták a veszteséget...). Így állt elő az a helyzet, hogy az ún. profilnak nevezett gyűjtőkörökben, amelyeket országos feladatként az Akadémia Könyvtár kötelessége beszerezni, a kilencvenes évek szakirodalmi hézagosa, hiányosa. Pályázati forrásból, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által dicséretes módon grüндolt Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) keretén belül a hiányokat lehetett bizonyos mértékig csökkenteni, de az utólagos hiánypótlás a nemzetközi szakirodalomra vonatkozóan teljes sikerrel nem járhat.

Több tucat, Magyarországra egyetlen példányban járó folyóirat lemondására kényszerültünk – ez a tendencia azóta is tart. Nem kell nagy fantázia annak belátásához, hogy a lemondás pillanatától fogva az adott folyóirat holt anyag. A könyvtárakra kényszerített takarékoság csak látszólagos, hiszen ha néhány magyar kutató a lemondott folyóiratból immár külföldről – borsos áron – cikkek másolatát rendeli, az összeg gyorsan eléri az előfizetési díjat.

Hatalmas ellentét feszül a könyvtár régi, többször módosult, ám mégis csak a törzsgyűjteményén alapuló feladatköre és missziója, másrészt adott lehetőségei között. A könyvtár mindent megtett és ma is megtesz állományának minél szélesebb körű hozzáférhetővé tétele, feltárása érdekében. Ebből a szempontból is igyekszik követni azokat a növekvő, államilag is megfogalmazott igényeket, amelyek a felsőoktatás erőteljes fejlesztéséről szölgáltak. Az egyetemi könyvtárak régóta nem tudják kielégíteni az oktatás igényeit. Ezért a szakkönyvtárak egy része, az OSZK, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár is szembetalálták magukat a diákok beözönlésével. Az Akadémiai Könyvtárban az elmúlt tíz évben már a látogatók zöme a felsőoktatásból jön. És az igények nőnek. Az év jó részében már délelőtt 10 órakor sorállás van az üresedő olvasói helyért. A könyvek és az infrastruktúra, a másolók, a referenz-gyűjtemény megnövekedett használata nagyon megterheli a könyvtárakat, a romló állagú könyveket, referenzköteteket restaurálni kell, újakat kell venni. A könyvtár saját költségvetése erre már végképp nem elegendő, jogosnak látszik, hogy a nem-Oktatási Minisztériumi fennhatóság alatt lévő, jelentős hallgatói tömeget kiszolgáló könyvtárak némi kompenzációt, támogatást kapjanak az OM-tól is – bár igazi megoldást csak a költségvetési arányok radikális elmozdítása jelentené az oktatási-kulturális tárcák irányába.

Az ellentét abban is megnyilvánul, hogy a kapuk kitérása a szakirodalmi ellátásban saját egyetemén nem részesülő diákság tömege előtt nem jelenti a kiszolgáló személyzet arányos növelését. Sőt. Valamilyen avitt és érthetetlen irányelv alapján a könyvtárnak évről évre csökkentenie kell a munkatársi létszámot. Annak ellenére, hogy a kutatóintézetek és a teljes akadémiai közösség számára meglehetősen munkaigényes és értéknövelő szolgáltatásokat biztosított, annak ellenére, hogy a könyvtári-informatikai munkaerő szerepe hálózati közvetítőként egyre erősödik. És annak ellenére, hogy a technikai fejlődés legújabb trendjei külföldön a könyvtári szektornak centrális szerepet szánnak az információs (vagy pontosabban: a tudásközpontú) társadalom kimunkálásában, és ennek jegyében már jó pár éve minden szinten növelik az egyetemi és szakkönyvtárak létszámát.

Essék néhány szó a könyvtár automatizálási félmúltjáról, tevékenységéről. Az MTA döntése nyomán és támogatásával az Akadémiai Könyvtár már 1979-ben elindította a philadelphiai Institute for Scientific Information hivatkozási indexének teljes körű hazai szolgáltatását: ugyancsak a könyvtár kezdeményezte a CD-ROM magyarországi népszerűsítését. Az idézettségi kutatás, az impakt faktor és a tudománymetria hosszú időn keresztül hangsúlyos helyet foglalt el a könyvtárban: a nagy nemzetközi adatbázis kiközvetítése, a kutatók felé való továbbszolgáltatása helyett előtérbe került a könyvtárak saját állományának föltérképezése, az unikális anyagok, az egyedi kártyakatalógusok gépre vitele és távoli elérésének biztosítása először az X25 vonalon, majd interneten. 1992 tavaszán került sor az integrált könyvtári rendszer bevezetésére. Ekkor indult az ALEPH, először a disszertációs adatbázissal, majd rövid időn belül, 1994-ben online kereshetővé vált a könyvtár katalógusa (OPAC) 1986-ig visszamenően. Az elmúlt tíz év alatt tehát egy, a könyvtári-informatikai vertikumot átfogó teljes integrált rendszer bevezetése, működtetése és fejlesztése, adatokkal való feltöltése stb. mellett utat kellett nyitni az internetnek, a CD-ROM szolgáltatnak, e-mailes könyvtárközi kölcsönzésnek, a webnek stb., amelyek nyomán új munkatevékenységek egész sora keletkezett.

És mi a helyzet ma? Idén sor kerül az ALEPH rendszer új változatának bevezetésére, évekkel azután, hogy máshol ez már régen megtörtént. Az Akadémiai Könyvtár forráshiány miatt ezt nem tudta még megtenni. Ilyen horderejű váltást rendkívül bizonytalan és esetleges pályázati pénzekből nem lehet lebonyolítani, ehhez a fenntartó teljes potenciálja, háttere, beruházási-fejlesztési forrásallokálása kell. Természetesen ez nem zárja ki más források keresését, és a könyvtár ez irányban tesz is lépéseket. Ám a nagyszabású kormányzati szintű infrastrukturális pályázatban, amelyet a távközlés és az infrastruktúra fejlesztésére lehetett beadni, a nemzeti vagyon egyik régi intézménye, az ország egyik vezető közgyűjteménye nem kapott támogatást, fontosabbnak találtatott inkább ismeretlen kft.-k és rt.-k tömegének soktízmilliós támogatása... Ezek szerint a döntéshozók előtt is fájdalmasan homályba vész, hogy az egész Hálóvilágot a tudomány teremtette és a könyvtárak terjesztették ki a világra: a kommunikációs forradalom csak ezek erőteljes támogatásával kaphat újabb impulzust.

Naiv feltételezés a kutatási források, a szakirodalom hazai biztosítását kizárólag az internettől, az on-line eléréstől várni.

Az egész internet, legalábbis a keresés és a tanulás különféle formái, gnoszeológiai kérdés. Ennélfogva az informatikai szaktudomány része, s mivel az informatika egyik eleme a könyvtártudománynak, amely pedig sok évszázada a tudás szervezésével foglalkozik, az internet megszelídítéséhez végül is könyvtári szakértelem szükséges. A weben megjelenő tudástartalmakat pedig, amelyekre érvényesek az anyaggyűjtés, a szegmentálás, az összeállítás és a prezentáció, majd a visszakeresés (retrieval) elvei, a sikeres tudásközvetítés érdekében integrálni kell a könyvtár hagyományos szolgáltatásrendszerébe. Itt a kör bezárul, visszatérünk ahhoz az elemi szükséglet-hez, hogy a könyvtárakat a 21. század követelményeihez közelítsük masszív automatizálási beruházások révén. A nagy számítógépes cégek, az IBM, a DEC, majd a COMPAQ és persze a SUN és mások példamutató módon támogatják az oktatási-kutatási szektort. Az Akadémiai Könyvtár például

1997-ben az Open Society Institute és a DEC közös támogatásával jutott új szerverhez. Ám a fejlesztés javát az intézménynek költségvetési keretéből kellene megoldania. Az immár jó pár éve elmaradt sürgető fejlesztések olyan nagyságrendű forrásokat feltételeznek, amelyek bizonyára meghaladják a főhatóság erejét. Nagyon úgy néz ki, hogy a fenntartható (sustainable) fejlődéshez-fejlesztéshez, ahogy már korábban jeleztük, a kulturális-oktatási szektor pénzügyi forrásainak radikális költségvetési növelése kell. Ha ez megtörténik, akkor remélhetjük, hogy a címben fölvetett kérdésből az Akadémia jelmondata: a Borúra derű fog megvalósulni.

Bánhegyi Zsolt

„És mégis...”

Három éve egyszer már „nyilatkoztam” (Magyar Tudomány, 1998/5) az Akadémiai Könyvtárhoz fűződő kapcsolataimról – kellő nosztalgiával (a hajdani termék templomi hangulatát idézve) és kellő reál-pesszimizmussal (a dotáció szűkülésére gondolva). A mostani alkalom – a könyvtár alapításának 175. évfordulója – ünnepi érzéseket ébreszt, az új évezred küszöbén új „Gondolatokat támaszt a Könyvtárban”.

De hát ledöntsük, amit ezredévek
Ész napvilága mellett dolgozának?
A bölcsék és a költők műveit?

Vörösmarty 1844-ben határozott „*Nem, nem!*”-mel válaszolt fájdalomtól fakadt kérdéseire, és „*Mégis, mégis!*”-sel biztatta magát s embertársait a további fáradozás vállalására, abban a reményben, hogy hátha

Egy újabb szellem kezd felküzdeni,
Egy új irány tör át a lelkeken...
Ez az, miért csüggedni nem szabad.

2001-ben miféle „újabb szellem, új irány” áttörésében reménykedjünk? Annyi bizonyos, hogy csüggednünk nem szabad, és a könyvtár mai látogatóinak is „hangyaszorgalommal kell lerakniuk, amit agyuk az ihlett órákban terem”.

Kérdés, hogy a tépelődő Vörösmarty gondolatai, zengzetes szavai visszhangra találnak, megfogannak-e bennünk, maiakban, és nem intézzük-e el cinikusan legyintve a – *sit venia verbo* – „ósvi” bölcsességeket. Más alkalommal a vers megszületése után nem sokkal (1845-ben) született svájci C. Spitteler szavait idéztük (az „*Olympischer Frühling*”-ből): „*Mein Herz heisst: Dennoch!*” – és most igenis meggyőződéssel ismétljük Vörösmarty „*Mégis, mégis!*”-ét.

Ahhoz, hogy a szavak ismétlődéséből tettek gyümölcsei érlelődjének, sok követ kell összehordanunk, hogy az újabb kor Bábelét a csillagokig magasíthassuk és benézhesünk a menny ajtaján, majd „szétmenvén, mint a régi nemzetek, kezdhessünk újra túrni és tanulni.”

Mi dolgunk a világon? Küzdeni
És tápot adni lelki vágyainknak.

Nos, ezt a tápot nem utolsósorban az *itt* felhalmozott kincsekből meríthetjük. Merítsünk hát, hogy „erőnk szerint küzdhessünk a legnemesbekért” és a nemzet sorsát „a szellemharcok tiszta sűgáránál” minél magasabbra vihassuk.

Borzsák István

Emlékeimből

Hogyan lesz valakiből könyvtáros? Generációm tagjaiból például úgy, hogy az első, 1949-es bölcsészkar reform a vidéki egyetemeken megszüntette – egyebek között – a nyugati nyelvek és irodalmak tanszékeit, a budapestin pedig megtiltotta két idegen nyelv párosítását. Így többen olyanok, akik nem akartak magyar, történelem vagy orosz szakosok lenni, a nemrégiben alakult, akkor még harmadévben kezdődő könyvtárszakot választották. A tanulói idő végén a minisztérium valamilyen arctalan szerve döntött első munkahelyünkről. Amikor kiszivárgott a hír, hogy a Tudományos Akadémia könyvtárába helyeztek, nem volt egyértelmű az örömöm. A könyvtárban hosszan elhúzódó igazgatóválság volt, a vele járó kiéleződött ellentétekkel, feljelentésekkel és vádaskodásokkal. Első munkanapom reggelén, emlékszem, a Lánchid látványa vígasztalt csak meg – Budapestnek ebben a legszebb építményében azóta is gyönyörködöm, valahányszor leszállok a kettős villamosról.

Az idők múlásával sok mindent megértünk. 1956. október 25-én a parlamenti golyózápor jónéhány sebesültjét a könyvtár földszinti előterébe hozták be, az Akadémia elnöke kötözte a sebeket, a jelenlévő könyvtárosok részben asszisztáltak neki, részben telefonon értesítették a hozzátartozókat fiaik hollétéről. A következő évben az Akadémia fegyelmi vizsgálatot indított a könyvtárban, s a bizottság képtelen vádak alapján kemény ítéleteket hozott: elbocsátásokra, súlyos megrovásokra került sor, sőt, pénzbírságot is kirtottak. Ez utóbbit a munkatársak fizették ki, önként felosztva egymás között az összeget, mint ahogy az elbocsátott kollégákat is támogatták, amíg azok el tudtak helyezkedni.

Ezekben az években a könyvtárosok négy fő csoportba tartoztak: a háború előtti évek óta ott szolgáló régi tisztviselők; azok, akiket azért neveztek ki a könyvtárba, hogy átvegyék a vezető pozíciókat; azok, akik politikai okok miatt, más területen szépen induló karrierjük megtörése után kerültek a könyvtárba, s végül a frissen végzett fiatalok. Érthető, hogy ezek a csoportok hosszú ideig kölcsönös gyanakvással méregették egymást. Néhány év alatt azonban összecsiszolódott a társaság. Voltak, akiknek korábban nem volt módjuk felsőfokú tanulmányokat végezni, vasakarattal pótolták hiányait, és utóbb tudományosan is értékeset alkottak. Mások, akik a tudományos élet vagy az államigazgatás területéről kerültek a könyvtárba, új szakmai és tudományos feladatok vállalása mellett kidolgozták a következő évekre a könyvtár korszerű működtetésének útját és módját is.

A Kézirattárban és Régi Könyvek Gyűjteményében ez nemcsak a tárolási, feldolgozási módszer korszerűsítését, megújítását jelentette, hanem azt is, hogy az osztály kilépett korábbi passzivitásából, nem elégedett meg azokkal

az új beszerzésekkel, amelyek éppen adódtak, hanem – tudományos és baráti kapcsolatok révén is – igyekeztek minél több írói, művészeti és tudományos hagyatékot megszerezni, amelyek ha nem kerülnek közgyűjteménybe, egyébként könnyen szétszóródhattak vagy elkallódhattak volna. Nálunk, ahol a történelem során a múlt annyi emléke ment veszendőbe, különösen fontos, hogy legyenek olyan intézmények, amelyek az irodalmi, művészeti és tudományos forrásanyag megmentését és feltárását tűzik ki céljukul.

Egy monumentális, majd egy szerényebb új könyvtárápület-terv megghiúsulása után a könyvtár elhelyezésének problémáját a volt akadémiai bérház átépítése oldotta meg. A székházban csak a különgyűjtemények maradtak; a kéziratár a változások után több szempontból is nehezebb helyzetbe került, mint korábban volt. Egyébként ezekben az évtizedekben aránylag kedvezőek voltak a lehetőségek: a munkatársak létszáma – egy időre legalább – akkorára volt növelhető, ahány személy számára íróasztalt lehetett elhelyezni, feladat bőven lévén, a kollégák nagy része pedig – nemcsak a kéziratárban, hanem az egész könyvtárban – több évtizedet, vagy egész pályáját ebben az intézményben töltötte, s így összehangolt, munkáját alaposan ismerő gárda alakulhatott ki. Szerencsésnek volt mondható, hogy ha a könyvtár költségvetésének erre szánt része kimerült, az Akadémia szinte minden alkalommal lehetővé tette a hagyatékok vagy más különleges értékek megvásárlását.

A hagyatékok megszerzésére és feltárására koncentráló munka a kéziratárosoknak érdekes feladatot jelentett. Minden hagyaték értékeléséhez, majd feldolgozásához szükséges, hogy a könyvtáros legalább némileg járatos legyen az illető tudós pályájának alakulásában, életművében és az általa vizsgált problémakörben. Így természetszerűen valamelyest meg kell ismerkedni számos tudományszakkal, különféle irányzatokkal. Az is hozzájárult a munka érdekesebbé tételéhez, hogy a gyűjtemény elhelyezése nem tette lehetővé a klasszikus könyvtári funkciók régóta érvényesülő szétválasztását: a kutatóterem és a munkaszobák nem voltak teljesen szeparálhatóak, s ezért a szokásosnál szorosabb volt az érintkezés a kutatók és a könyvtárosok között. Komoly, tapasztalt tudósok természetesen nem tudományos kérdéseikre kerestek választ a könyvtárosoknál, hanem a gyűjtemény egészére vonatkozó alapos ismereteikből kaphattak további útmutatást munkájukhoz. Az ilyen érintkezés során sok érdekes mű készülésétől, megoldandó problémáiról tájékozódhatott a könyvtáros a maga speciális érdeklődési körén kívül, a hivatalos kapcsolatból nem egy évtizedes barátság is született, s jó érzéssel olvashattuk olvasóink műveiben a kutatóteremben végzett munka meghitt és inspiráló hangulatáról írt megemlékezéseiket.

Sok nehéz időszakon ment át az osztály az elmúlt évtizedekben. Elemi csapások, födémcsere, a teljes állomány ki- és visszaköltöztetése, majd egy kiköltöztetés nélkül lezajlott felújítás, amelynek során bokáig érő porban és törmelékben őriztük a fóliával leragasztott szekrényekben és polcokon lévő könyveket és kéziratokat, mialatt a mesteremberek a munkájukat végezték. Mindezzel azonban elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a munkatársak együttes, a gyűjtemény szeretetén és a baráti összetartáson nyugvó spon-tán, áldozatos helytállásának emléke.

F. Csanak Dóra

„S köszönöm a sorsnak”

1954-et irtak. Friss diplomásként megilletődve léptem be első munkahelyemre, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába. Azóta 47 év telt el. E közel fél évszázad alatt beosztottként, majd osztályvezetőként vettem részt egy nagykönyvtár munkájában, mindennapjaiban, örömeiben és gondjaiban. Élményt jelentett bekerülni a Szerzeményezési Osztályra, majd a Csere Osztályra, ahol addig nem látott magyar és külföldi könyv- és folyóiratanyaggal találkozhattam. Vezetőim voltak *Komjáthy Aladár* fizikus, *Kenéz Ernő* filológus, *Szentgyörgyi Mária* történész, akik a könyvtárosi szakmai tudásuk, a könyvtári állomány gyarapítása mellett, a fiatal munkatársaknak példát mutatva adtak útravalót a munka, a munkahely, a szakma megbecsülésére. Fiatal munkatársként itt találkoztam *Györkösy Alajos*, klasszika-filológus tanárral, a könyvtár egyik vezetőjével, a mindig kedves és közvetlen „Lojzi bácsival”, akinek latin szótárát, könyveit forgattam gimnáziumi éveim alatt.

Évek múltával a Tájékoztatói és Bibliográfiai Osztályon kötöttem ki. Itt bibliográfiai, dokumentációs és tájékoztatói feladatok vártak rám. Ez a munkakör szerteágazó lehetőségeket nyújtott a könyvtári állomány megismerésére, a szakmai és egyéb ismeretek gyarapítására. Az információs munkám során kapcsolatba kerültem olvasóinkkal, akadémikusokkal, magyar és külföldi intézményekkel, magánemberekkel. Kedves emlékként őrzöm munkámmal kapcsolatos néhány visszajelző levelüket.

A hagyományos könyvtári feladatok mellett, az intézmény kiadványtevékenysége, a különböző kiadványsorozatok gondozása is a munkakörömhöz tartozott. A megjelent kiadványok profiljuknál fogva nagyrészt a könyvtár állományával, a könyvtár és az Akadémia történetével foglalkoztak, amelyekhez egy-egy kötettem magam is hozzájárultam.

Pályafutásom alatt megérhetttem az Akadémiai Könyvtár ünnepi eseményeit, a 150 éves jubileumi évfordulót, az önálló épületbe költözést és még az intézmény munkatársaként vehettem részt az alapítás 175 éves évfordulójának megünneplésében.

S most, nyugdíjba vonulásomkor, kellemes emlékekkel búcsúzva, köszönöm a sorsnak, köszönöm az intézménynek, hogy hosszú munkáséletemet megbecsült munkatársként a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában tölthettem.

Fekete Gézáné

„Egy láthatatlan lánc köt itt össze generációkat”

Az Akadémiai Könyvtár 175 éves. Ki tudja hányan olvastak ükanyám generációja óta falai között? Szédülés fog el, ha arra gondolok, hogy azt a könyvet, melyet forgatok, már több százan forgatták előttem, hogy több százan gondolkozhattak el mondandóján, s talán egyesek éppen azt gondolták róla, mint amit én most. Egy láthatatlan lánc köt itt össze generációkat: a tudásszomj lánc, a kíváncsiság lánc. Régi könyveket kisélektáltak,

mások elvesztek. Újabb és újabb magánkönyvtárak gazdagították a gyűjteményt. De a könyvtár olyan, mint Theseus hajója. Még ha minden egyes darab könyvet kicseréltek volna is, akkor is a 175 éve alapított Akadémiai Könyvtár maradt volna.

Ami a legfontosabb: könyvtárosok generációja szolgálta itt a magyar tudományosságot és kultúrát. A könyvtárosok is cserélődnek, a régiek helyét újak foglalják el. De az Akadémiai Könyvtár könyvtárosainak szellemében van valami tartós, valami manapság ritka állandóság. Aki itt könyvtáros, az szereti a könyveket, az maga az első olvasók sorába tartozik. Ha bizonytalanok vagyunk valamiben, ők tudják a választ, ők megmondják, mit hol keressünk és mit hol találhatunk meg. Az Akadémiai Könyvtár könyvtárosai még a régi szellem értelmében könyvtárosok.

Mondjam azt, hogy az Akadémiai Könyvtár egy rezervátum, mely a régi idők kihalófélben lévő nemes vadait őrzi? Ha elmegyek egy New York-i könyvtárba, akkor besétálok a pultok közé, kikeresem a könyvet, melyre szükségem van. Tanácsot senkitől sem kaphatok. Ha sikerült egyes köteteket megtalálnom, akkor sorba állok egy hölgy vagy úr előtt, aki egy komputert kezel. Átveszi a könyvet, beüti a könyv számát és a nevemet a számítógépbe. Lehet, hogy életében még egyetlen könyvet sem olvasott és nem is fog. Nincs is szüksége rá. Ő a mai idők és a jövő könyvtárosa.

Ha lehet kívánni valamit egy intézmény 175. születésnapjára, akkor azt kívánom az Akadémiai Könyvtárnak, hogy őrizzze meg hagyományait, s maradjon olyan régimódi, amilyen csak lehet.

Heller Ágnes

A labirintus

A testeket a gravitáció a földi mélységek felé húzza, ahol a régiek hitében az alvilág birodalma terül el. Napjainkban ezt a világot egyre kevésbé utasítják el, arra hivatkozva, hogy az ottani túlonlét nem is olyan rossz, hiszen még senki sem vágyott onnan visszatérni. A szellem iránya ezzel szemben felfelé, az eget felé tör és ott keresi helyét.

A könyvtár a szellem tárháza, atmoszférája a magasságok érzetét kelti. A felemelkedés azonban sok fáradsággal jár, ahogyan a Himalája csúcsai is csak hosszas küszködés árán érhetőek el; lefelé mindig könnyebb. A megváltó halálhoz is az élet göröngyös útjai vezetnek.

Az ember megteremtése óta a halála utáni újjászületésre vágyott. Az ókori mitológiák szerint a labirintusok ezt a célt szolgálják. A halott szellemének a labirintus útvesztőit kell végigjárnia, ahol megmérgettik: vagy megtisztulva jut ki belőle, vagy tovább bolyong benne, amíg a kívánt mércét el nem éri („aki dudás akar lenni...”).

A szellem felkészülésére szolgálnak a könyvtárak, a szellem felbecsülhetetlen értékű földi labirintusai. „Hunc mundum tipice labirintus denotat ille. Intransi largus, redeunti sed nimis artus” (Minden labirintus jól példázza a világ milyenségét. A belépő számára tágas, a kilépő számára viszont túlságosan szűk). „A könyvtár egy nagy labirintus, jele a világ labirintusá-

nak. Bemégy és nem tudod, kijutsz-e belőle valaha.” (Umberto Eco: A rózsza neve. Európa, Barna Imre ford.)

A könyvtár-labirintus a csontházon át közelíthető meg, amelyet halott írástudók őriznek. Az első, ami Eco hősének szemébe ötlött, egy üres pergamen volt, amelyen a fény felé tartva a következő görög írásjelek rajzolódtak ki: „Mene, Tekel, Ufarszin”.

Az MTA könyvtára(i) ilyen labirintus(ok), a szellem igényeit maradéktalanul kielégítik; papnői legalábbis mindent megtesznek ennek érdekében. Ha valaki mégsem talál kiutat a labirintusból, nem az ő hibájuk.

Köszönet érte!

Lozsádi Károly

Harmincöt év után...

1965 elején, harmadéves filozófiaszakos hallgatóként egy Márkus Györgyhöz írandó szemináriumi dolgozathoz szerettem volna anyagot gyűjteni a csak az Akadémiai Könyvtárban fellelhető szakirodalom alapján. Bár szellemileg a „68-as” tekintélyellenes generáció tagjának tudom magam, mégis mély megilletődöttséggel léptem be a Tudományos Akadémia épületébe és kértem s kaptam napi jegyet, valamint a magyar intézményekben ritka emberi szót: „Ha hoz igazolást a tanszékvezetőtől, hogy a szakdolgozata megírásához szükséges az Akadémiai Könyvtár használata, kaphat rendes olvasójegyet is!”. Bár Sándor Pál ökonzervatív marxista tanszékvezetőnél kérvényezni nem tartozott kedvenc időtöltéseim közé, e szent cél megnevesíté az eszközt – kértem és kaptam igazolást, ami mellesleg meg is felelt a tényeknek: Edmund Burke-ről szóló szakdolgozatomhoz más könyvtárban nem találtam ennyi – hozzáférhető – irodalmat. Itt fontos kiemelni a gondolatjelbe tett jelzót: más könyvtárban is volt Burke forradalomkritikájáról szóló könyv, ám gyakran zárolt anyagként (a Parlamenti Könyvtárban pl. Aulard 1800-as években írt Histoire du parti jacobin-je párttörténetként került a zárt anyag közé!). Az Akadémiai Könyvtár, úgy tetszik, a „nehéz időkben” is igyekezett a tudományos szempontok szerint csökkenteni az olvasók elől elzárt könyvek számát, s tényleg csak a politikailag különösen „kényesnek” minősülő anyagot zárolták – később már azt se nagyon.

Amint a katalógusteremben megtettem első felfedező utamat, következett az olvasó, azóta sem feledett dunai panorámájával, s könyvtárakban ritka természetes világitásával. Azonnal kinéztem magamnak az ötös asztalt, ahonnan szemfáradtságot enyhítendő a Lánchídra lehetett kinézni. „Majd ha kandidátus lesz” – közölte zordan a ruhatáros néni (Kató néni, aki később a filozófus törzsolvasók pótmamája lett, s a hetvenes évektől a mi számunkra őrizte anyatigrisként a törzsszasztalokat, sorban: 15-ös Kis János, 13-as Erdélyi Ágnes, 11-es Bence György, 9-es Fodor Géza, 5-ös Ludassy, kissé később csatlakozott hozzánk Fehér Márta a még előkelőbb 3-as asztalszámmal. Altrichter Ferenc, a filozófus bel ami, gyakori hölgylátogatói miatt a bejárati ajtó melletti asztalt választotta). Soha egyetlen pozíciót je-

lentő szék nem vonzott, de az ötös asztal mint a vágy titokzatos tárgya meghatározta tudományos ambícióimat. Az Akadémia Könyvtárában laktam fél kilentől este fél nyolcig, később még azt a kiváltságot is megszerezve, hogy több tucat francia felvilágosítómát ne kelljen naponta kikérni, hanem az asztalon hagyva másnap reggel azonnal munkához láthassak (1972-től immár „jogos”, azaz akadémiai fokozattal bíró olvasóként). 1973 után zordabb idők köszöntöttek a filozófusokra: a „filozófus-per” áldozatai immár munkanélküli alkalmi fordítókként látogatták – holott a szigorú szabályok szerint talán nem is látogathatták volna – az Akadémiai Könyvtárat. Örök hála a könyvtárosok emberségéért, hogy merték nem betartani az előírásokat, s nem utasították ki Bence Györgyöt és Kis Jánost mint nem akadémiai dolgozókat. Magam ekkor filozófiatörténeti antológiák szerkesztésén dolgoztam. Soha nem tudtam volna – vagy csak nagy sokára – megcsinálni azon válogatásokat (Hobbes-tól Hume-ig, Voltaire-től Rousseau-ig, Diderot-tól Condorcet-ig), melyeket a kirúgottak fordítottak, ha nem hagyhatom a bűvös asztalon a könyvfolyamot, 18. századi filozófusaim 20–30 kötetes életművének éppen válogatott részét.

A nyolcvanas évektől közéleti tevékenységnek is színtere lett az Akadémiai Könyvtár előtere: Kis János, a kanti „nyilvános összeesküvés” erkölcsi előírásai szerint itt szerkesztette a Beszélő című szamizdat folyóiratot. Ennek köszönhetően megnőtt a bőrkabátos „olvasók” száma, akik nemigen szokták a mi tizórás könyvtári sit in életformánkat, s gyöngyöző homlokkal fejtették a Füles rejtvenyűjságot fedőtevékenységként kilentől hétig. A különböző aláírásgyűjtéseknek is biztos kiinduló- és célállomása lett „a” könyvtár: mind a kezdeményezők, mind a potenciális támogatók jelentős része megtalálható volt e helyen az 1973-as kirúgások elleni tiltakozás sikertelen akciójától a Charta '77 és '79 szolidaritási nyilatkozatok sikeres megszervezéséig.

De hagyjuk a politikát, inkább „csak a szépre emlékezem”, tucatnyi könyvem filológiai bázisára, ahol 1965 és 1990 között több időt töltöttem, mint bárhol másutt. S ahogy másik szellemi hazám, a rue Richelieu-béli Bibliotheque Nationale-t sem tudja feledtetni rideg funkcionális felhőkarcolója, akképpen az Akadémiai Könyvtár ideális fizikai térként megmarad a főépület földszintjén, bár ami fontosabb – a könyvtárosok szellemisége túlélte a költözést.

Ludassy Mária

Gót betűk, spaletta, barátok

A mi nemzedékünk számára az *Akadémiai* nagy korszaka a hetvenes évek voltak. A régi olvasóban szinte bérletes zsöllyékben ültek a látszatra kényelmesen szöszmötölő ifjú titánok, akik mint megannyi Marx, lakóhelyükké tették a könyvtárat. Itt szövődtek életre elvághatatlan szálak, nekem például a jobb oldali hátsó padban ülő, s az átjáróban pipázgató, de az én talpalatlan *Szimfóniámra* is ráfanyalodó Altrichter Ferencsel, s itt szövődtek

örök szakmai bizalmak is. Akit itt láttam dolgozni, azt csak komoly embernek tudom tartani, bárhová vetette is a sors az *Akadémiai* oázisából.

Olyan idők voltak ezek, amikor az elzártság és a szűkösség révén a könyvnek és a friss folyóiratnak a maga fizikai valójában sokszor misztikus ereje volt, s a könyv megszerzése valódi utánajarást igényelt. Az én promiszkuus szakmáimban, a pszichológiában és a nyelvészetben ez azt jelentette, hogy egyszerre látogattam a *Szabó Ervin* és a *Pedagógiai* kölcsönzőjét, az *Egyetemi* folyóirat-olvasóját és -kölcsönzőjét, de otthonosan üldögelni csak az *Akadémiaiban* tudtam. Megbízható hely volt a könyveket tekintve. A pszichológia történetét itt tudtam beágyazni az elsődleges forrásokba, ahol a gót betűk világával sokszor el is dicsekedtem Bence Gyurinak. Megbízható volt az *Akadémiai* az idő életszervező mintázataiban is: itt lehetett hetekre félretenni egy könyvet, s mikor még annyira juniorok voltunk, hogy nem is kölcsönözhattünk, hetente rituális időkben megjelenve hónapos projektként elolvasni. Megbízható volt az olvasó is. Emlékszem, telhetetlen információéhségemben szombat délelőttönként (!) hangyásztam végig a *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* évfolyamat, hogy megtudjam, mi is a pszicholingvisztika. Gazdag, csodálatos világ volt a fiatal embernek, ahol a lapok kínálata egyben emberi megítélések forrásává is vált. Lenyűgözött például, ahogyan Hahn István szinte naponta ellenőrizte a lapokat. Bevallom, saját tanáraink megítélésében is fontos elem volt számomra, hogy bármely könyvtárban látom-e őket.

Különleges világ volt, melybe a tavaszi napok betörtek, behozták az életet, a miazmákat, mi meg spalettákkal védekeztünk, amíg tudtunk, az élet könyveket is legyőző, bársonyos, simogató tavaszi hatalmával szemben.

Pléh Csaba

„Egy valami nem változott: a szellem”

Ötven éve, hogy az Akadémiai Könyvtár rendszeres látogatója vagyok: szakdolgozatom írásához volt szükségem a könyvtár egyik-másik darabjára. *Galbavy Jozefa*, *György József* és *Vitályos László* segített és vezetett be a könyvtárhasználat rejtelmeibe, épp oly figyelmesen, kedvesen mint akármelyik tudós akadémiai tagot, noha akkor még nem volt oly szokásos, hogy egyetemi hallgatók is használják a könyvtárat, mint ma. Azóta igen sok órát töltöttem a könyvtárban és nem kevesebbet a könyvtár könyveivel otthon. (Otthon szeretek dolgozni.)

Könyvtárakkal kapcsolatban gyakran felmerülő kérdés: mi van meg, mi nincs meg, és sokan hajlamosak arra, hogy ha az, amit éppen keresnek, hiányzik, merészen általánosítanak: ebben a könyvtárban semmi sincs meg, ez egy rossz könyvtár. (*Rózsa György* a könyvtár egykori jeles igazgatója, az új könyvtár „létrehozója” mesélt genfi ENSZ Könyvtár igazgató korából egy már mulatságos ilyen esetet, amikor is kiderült, hogy a látogató saját művét nem találva alkotta meg sommás véleményét.) Nos, az Akadémiai Könyvtárban csakugyan nincs meg minden, volt, hogy én is hiába kerestem valamely

könyvet vagy folyóiratot. De két dolgot ezzel kapcsolatban meg kell jegyez-
nem.

Ma már valószínűleg nincs olyan könyvtár, ahol *minden* megvolna. Volt olyan, igaz, belgiumi, de francia nyelvű folyóirat, amelyet Párizsban a Bibliotheque Nationale-ban hiába kerestem (az Akadémiai Könyvtárban megvan!), s a Bodleyan Library-ban, ahol nagyon boldog napokat töltöttem, ugyancsak nem volt meg minden.

Az Akadémiai Könyvtárnak vannak beszerzés szempontjából jobb és rosszabb korszakai (csak a magam szakterületéről beszélek!). Az I. világháború előtti fontos kiadványok többnyire megvannak, a két világháború közti anyagból csak az, amit azóta újra kiadtak. (Pedig akkor kiváló tudósok voltak a könyvtár igazgatói, ami mutatja, hogy nem feltétlenül a nagy tudósok a legjobb könyvtárigazgatók.) 1950 óta, amikor a nagy könyvtárak a gyűjtőkörüket egymás közt felosztották, és az okortudomány az Akadémiai Könyvtárnak jutott, a könyvtár területén anyagi helyzetéhez mérten rendszeres és kiegyensúlyozott szerzeményezést folytat, lelkiismeretes figyelők munkája eredményeképpen. (Csak a feledhetetlen *Kenéz Ernő* vagy utána *Vekerdi László* nevét említem, hogy mást ne mondjak.)

Végül még egy megjegyzés. Mióta a könyvtárba járok, sok minden megváltozott. Az akkori olvasóterem helyén ma az Akadémiai Klub étterme van, a könyvtár gyönyörű, új olvasótermet kapott, a munkatársak létszáma valamelyest nőtt, sokkal inkább az olvasóké, de egy valami nem változott: a szellem, mely a munkatársak szakmai hozzáértésében, udvarias segítőkészségében és szinte határokat nem ismerő türelmében nyilvánkozik meg. Amikor a 175 éves Akadémiai Könyvtárat köszöntjük, csak azt kívánhatjuk, hogy munkatársai ne csak a könyvtár kincseit őrizték, hanem ezt a szellemet is adják tovább nemzedékről nemzedékre, hogy majd a 275. évfordulón is azt mondhassák az olvasók: Köszönjük, Könyvtár, áldomásodat!

Ritoók Zsigmond

A könyvtárak egy információs láncot képezzenek

Gondolom, nem vagyok egyedül a könyvtárba járók között, mikor azokat a jóslatokat, amiket az informatikai forradalomnak a könyvtárak jövőjét illető hatásáról hallani, fokozott érdeklődéssel fogadom. Valóban lenyűgöző, amit az informatika produkál, felbecsülhetetlen a kutatómunkánkban nyújtott, minden korábbi elképzelést túlhaladó segítsége, és az is nyilvánvaló, hogy a könyvtárak működésében a jelenleginél is jóval nagyobb szerepe lesz. Nem gondolom, hogy kívülállóként e mind könyvtárosi, mind informatikai szakértelmet igénylő kérdéshez érdemben szólhatnék. Viszont megemlítek néhány kérdést, amelyek a könyvtárak ilyen irányú fejlesztésénél szerintem figyelmet érdemelnek.

Napjaink tudományos életének egyik domináns vonása a kiadványok számának rohamos növekedése: nap mint nap új folyóiratok indulnak, és nemcsak új könyvek jelennek meg, de új kiadók tűnnek fel. Az anyagi esz-

közök viszont még a meglévő folyóirat-állomány folyamatosságát is nehezen biztosítják, nemhogy e fejlődéssel való lépéstartást. Talán az informatikai eszközökkel megvalósítható lenne egy olyan stratégia, amely összehangolná a könyvek és a folyóiratok beszerzését és az anyagi források hatásosabb felhasználását eredményezné.

Közelebbről és tartalmilag persze jóval bonyolultabb a kérdés. Mint fiatal oktató a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárát használtam, és feltűnt, hogy ott az 1945 előtti években kiadott minden fontosabb monográfia megtalálható a matematika bármely területéről. Úgy tudom, a beszerzések akkor ott az egyetem tanárainak rendszeres útmutatása szerint történtek. Ma a helyzet jóval bonyolultabb, hiszen akkor elég volt az ismert patinás kiadókat (Springer, Oxford University Press stb.) figyelemmel kísérni, ma viszont az eddig ismeretlen kiadókat is célszerű volna követni. Az informatika eszközei lehetővé tennék, hogy a könyvtárak egy információs láncot képezzenek az egyes szakterületek kutatóival, akik rendszeresen javaslatot tennének az aktuális beszerzésekre.

Tovább játszanék ezzel a gondolattal. Matematikusok között igen jól ismert annak a „KÖNYV”-nek Erdős Páltól származó gondolata, melyben a matematika tételeinek „igazi” bizonyításai vannak összegyűjtve. Gondolom, másnak is volt már olyan tapasztalata, hogy kezébe került egy monográfia, és egy egész elmélet, amiről különben már tudott, egyszerre világossá és áttekinthetővé vált. A szakmai véleményekben pontozni lehetne az egyes megvételre javasolt monográfiákat aszerint, hogy milyen hányaduk kerülhetne be a „KÖNYV”-be. A katalóguscédulán feltüntetett pontszám pedig igen hasznos információ volna! Attól félek, hogy ez csak egy olyan világban volna lehetséges, amelyről egy másik Könyv szól.

Összefoglalva: azt gondolom a könyvtárról, hogy hagyományos funkcióinak jelentős fejlesztése várható az informatika eszközeinek felhasználásával.

Ezekkel a sorokkal köszöntöm az Akadémiai Könyvtárat jubileuma alkalmából, további eredményes munkát kívánva, hálás köszönettel, annak 30 éve rendszeres látogatója:

Szenthe János

Az összeállítás szerzői: *Apor Éva*, az irodalomtudomány kandidátusa, a Keleti Gyűjtemény vezetője; *Bánhegyi Zsolt* osztályvezető (MTA Könyvtára); *Borzsák István*, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (ELTE); *F. Csanak Dóra*, az irodalomtudomány kandidátusa, könyvtáros; *Fekete Gézáne* főkönyvtáros (MTA Könyvtára); *Heller Ágnes*, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (ELTE); *Lozsádi Károly*, az orvostudomány doktora, egyetemi tanár (SOTE); *Ludassy Mária*, a filozófiai tudomány doktora, egyetemi tanár (ELTE); *Pléh Csaba*, az MTA levelező tagja, egyetemi tanár (SZTE); *Ritoók Zsigmond*, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (ELTE); *Szenthe János*, akadémiai doktor, egyetemi tanár (ELTE)